

**İNSAN GENOMUNA MÜDAHALE: ETİK TARTIŞMALAR-FİKHİ
YAKLAŞIMLAR, YAZAR ÜLFET GÖRGÜLÜ
(ANKARA: TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI, 2021),
210 SAYFA. ISBN: 978-625-7672-44-3**

Intervention in the Human Genome: Ethical Discussions-Fiqhī Approaches, by Ülfet GÖRGÜLÜ (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Publishing, 2021), 210 pages. ISBN: 978-625-7672-44-3

Yusuf BALTA

Dr.

Ph.D.

yfbalta@gmail.com, Orcid: 0000-0002-5753-8341

Makale Türü / Article Types: Kitap Değerlendirme / Book Evaluation

Geliş Tarihi / Received: 20 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 8 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2022

Cilt / Volume: 21 Sayfa/Pages: 331-339

Atrf / Citation: Balta, Yusuf. "*İnsan Genomuna Müdahale: Etik Tartışmalar-Fikhī Yaklaşımlar*, yazar Ülfet GÖRGÜLÜ (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 210 sayfa. ISBN: 978-625-7672-44-3 [*Intervention in the Human Genome: Ethical Discussions-Fiqhī Approaches*, by Ülfet GÖRGÜLÜ (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Publishing, 2021), 210 pages. ISBN: 978-625-7672-44-3]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 21 (Haziran / June 2022): 331-339.

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1090675>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Yusuf BALTA**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az bir hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least bir referees and scanned via a plagiarism software.

İNSAN GENOMUNA MÜDAHALE: ETİK TARTIŞMALAR-FİKHİ YAKLAŞIMLAR, YAZAR ÜLFET GÖRGÜLÜ (ANKARA: TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI, 2021), 210 SAYFA. ISBN: 978-625-7672-44-3

Öz

Güncel tıbbî meselelerle ilgili çalışmaları mevcut olan yazar, bu eserinde genomu inanç, ahlâk ve hukuk/fıkıh ilkeleri açısından ele almıştır. Temel kaygı ise, en güzel bir şekilde yaratılan insanın yapısını ve geleceğini gen çalışmalarının hangi düzlemde etkileyeceğidir. Yazar, bilim insanlarının ittifak etikleri bir gen tanımlarının olmadığına altını çizmekte ve farklı tanımlar zikretmektedir. Bu durum genle ilgili tartışmaların da odağını oluşturmaktadır. Günümüzde gen düzenleme teknolojisiyle bir canlının DNA'sında ekleme, çıkarma ve değişiklik yapmanın mümkün hale gelmesi, canlının genomuna müdahaleyle karakteristik özelliklerinin de değiştirilebileceği anlamına gelmektedir. Doğayı ve insan sağlığını hedef alan biyoteknolojik gelişmelere karşı, insanın her şeye rağmen insan olarak kalabilmesi için din, ahlâk ve hukuk gibi değerlerin sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Gen çalışmalarında, bu değerler kontrolünde olmayan müdahalelerin felakete sonuçlanacağı belirtilmiştir. Çalışmada bu endişelere cevap olacak nitelikte İslâm hukuku açısından sınırların ne olduğu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, İnsan, Biyoteknoloji, Gen, Genom, Etik.

Intervention in the Human Genome: Ethical Discussions–Fikhî Approaches, by Ülfet GORGULU (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Publishing, 2021), 210 pages. ISBN: 978-625-7672-44-3

Abstract

The author, who has studies on current medical issues, discussed the genome in terms of belief, morality and law/fiqh principles in this work. The main concern is on which level of gene studies will affect the structure and future of the human being created most beautifully. The author underlines that there is no gene definition that scientists agree on, and different definitions are mentioned. This is the main focus of debates about the gene. Today, the fact that it is possible to add, remove and change the DNA of a living thing with gene editing technology means that the characteristic features of the living thing can be changed by intervening in its genome. Against biotechnological developments targeting nature and human health, the limits of values such as religion, morality and law must be clearly determined for humans to remain human despite everything. In gene studies, it has been stated that interventions that are not under the control of these values will result in disaster. In this study, I will discuss the limits in terms of Islamic law, which will respond to these concerns.

Keywords: Islamic Law, Human, Biotechnology, Gene, Genome, Ethics.

Ülfet Görgülü'nün değerlendirmesini yapacağımız kitabı, “İnsan Genomuna Müdahale: Etik Tartışmalar–Fikhî Yaklaşımlar”, önsöz, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. “Genoma Müdahaleyle İlgili Etik Tartışmalar” birinci bölümün, “Genoma Müdahaleyle İlgili Fikhî

Yaklaşımlar” da ikinci bölümün ana başlıklarıdır. Bölümler kendi içinde giriş, ana başlık ve alt başlıklara ayrılmıştır.

Yazar, konunun takdimini, gen çalışmalarının mahiyeti, amacı, ahlâkîliği etrafındaki tartışmalar ve buna karşı insanın tutumunun nasıl olması gerektiği, biyoteknolojiyle insanın kendi türünü neye dönüştüreceği problemlerinin sorgulanması olarak sunmaktadır. Devamında ise, “İnsan Genom Projesi” uçsuz bucaksız iyileşmelerin önünü açabilecek bir kurtarıcı mı yoksa atom bombası örneğinde olduğu gibi felaketin habercisi mi? sorusu sorulmaktadır. Bu minvalde yazar, DNA’nın keşfi ve insan genetik haritasının deşifre edilmesi, insanlık tarihinin en önemli başarılarından biri kabul edilip genetik hastalıkların teşhisi, önlenmesi ve tedavisi için büyük bir ümit olarak görüldüğünü belirtirken, diğer yandan gen çalışmalarının devamıyla tabiatın doğal dengesinin bozulacağı, genetik ayrımcılığa neden olacağı, tarihin siyah sayfalarında kalmış öjeniye yeniden canlandıracağı, insan türünün değişimine yol açacağı, biyolojik silah kullanımına zemin oluşturacağı gibi endişelerle ekolojik ve biyolojik bir felaketin habercisi olarak da değerlendirilme ihtimalini gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu ikinci durumda insan genomuna tıbbî ya da tıbbî olmayan nedenlerle müdahale edilmesi pek çok ahlâkî, sosyal ve hukûkî mahiyetli soruları da davet etmiştir. Yazar; insanı diğer varlıklardan farklı kılan yönümüz nedir? Döllenme aşamasındayken insan embriyosuna, cinsiyet, fiziksel ve bilişsel özelliklerini seçip belirleme imkânı veren genetik teknolojilerle müdahale hakkımız ve yetkimiz var mıdır? Genetik müdahaleler neticesinde ortaya çıkacak modele “insan” denilebilecek midir? gibi çalışmanın problemi olan soruları sorarak, cevaplarının sonraki yıllarda insanlığın kaderini etkileyeceğini savunmaktadır.

Yazara göre bu alanlardaki gelişmelere salt bilimsel gelişme olarak bakılması, yüzeysel ve etkisiz bir yaklaşımdır. Çünkü teknolojinin yaşamı kolaylaştırırken değiştirdiği ve yaşam algılarımızın da değişime uğradığı bir gerçektir. Bu noktalara değinildikten sonra; her çeşidiyle teknolojik yenilik ve değişim, bireysel özgürlük ve tercih adına tabiati ve toplum yapılarını tahrip ederken gen teknoloji ve mühendisliğiyle

bireyin yok oluşuna doğru mu gitmekteyiz? Bunlar insanlık tarihinde yeni bir dönemin habercisi midir? İnsanlık olarak insanın özgürlüğünü ve kimliğini kaybetmesine hep beraber seyirci mi kalacağız? gibi soruların zihin dünyamızı meşgul etmesi gerektiğini salık vermektedir. İnsanlık tarihinin her devrinin farklı teknolojik ve bilimsel keşif ve yeniliğe şahitlik ettiğini, çağımızda moleküler biyoloji ve genetik mühendisliğin öncülüğünde, biyoteknoloji ve tıptaki büyük gelişmelerin insan ve toplum sağlığı bakımından olumlu sonuçlarının olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber din, felsefe, ahlâk, sosyoloji ve hukuk gibi farklı disiplinler tarafından çok yönlü yaklaşımların ve tartışmaların yapıldığını ifade etmiştir. Özellikle, teknolojiyle beraber biyoteknolojinin kötü amaçlar için kullanılarak tabiata ve insanlığa getirdiği ve getireceği menfi akıbetlerin önlenmesi için bu bilimsel çalışmaların dînî, ahlâkî ve hukûkî sınırlarının tartışmalara mahal bırakmayacak açıklıkta belirlenmesinin zaruri olduğunu belirtmiştir.

“Gen ve genom” a ait çeşitli tarifler verilirken genetikçilerin üzerinde ittifak ettikleri bir gen tanımlarının olmadığına altı çizilmekte ve kitapta gen ve genomun tanımlarından birer tane zikredilmektedir. “Gen, bir doğal seçilimin birimi olabilecek kadar çok sayıda nesilde var olabilen kromozom malzemesi parçasıdır.” Bu tanıma göre, gen hakkındaki araştırmaların tek bir gerçekliğe tekabül etmeyip genin metafizik kabulünden DNA’dan müteşekkil maddi bir birim olma hüviyeti kazandıktan sonra genetik materyale ilişkin bilginin gelişmesiyle soyut, açık uçlu, genelleştirilmiş bir gen kavramına evrildiğini ortaya koymaktadır. Zaten gen üzerine ittifak edilen bir tarifi yapılamaması genle ilgili tartışmaların da odağını oluşturmaktadır. Genom ise, “Bir hücrenin taşıdığı genetik materyalin tümü” şeklinde tarif edilmiştir. Genom, DNA (deoksiribonükleik asit) molekülünden meydana gelir ve nükleik asidin protein sentezi ve genetik bilgilerin sonraki nesillere aktarımı olmak üzere iki fonksiyonu mevcuttur.

Yazarın belirttiği üzere, CRISPR-Cas9 tekniğinin genetik tedavi (düzgün çalışmayan veya hastalıklara sebep olacak genleri işlevsizleştirmek ve protein sentezini durdurmak) için olduğu gibi genetik ge-

liştirme (organizmaya yeni özellikler kazandıracak genler eklemek) maksadıyla kullanılması da söz konusudur. İnsan genomunu düzenleme çalışmaları hastalıkların tedavisinde umut olarak görülürken, ikinci durumdaki gibi bu teknolojinin insan genomunda kalıtsal değişiklikler yaparak insan genetik alışımını iletet değiştirecek olması da potansiyel riskler taşımakta ve genom düzenleme çalışmalarına ihtiyatla yaklaşılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Yazar, genetik mühendisliğin bir organizmanın DNA'sını değiştirme imkânı sunan bir grup teknoloji olarak tanımlandığını ifade etmiştir. Genom düzenlemenin de somatik (vücut) ve germ (üreme) hattı olmak üzere iki ayrı hücre düzeyinde uygulandığını belirtmiştir. Bu uygulamalarla hasarlı dokuları tedavi etme (*therapy*), fiziksel ve zihinsel kapasiteyi geliştirme (*enhancement*) ve teknolojik araçlarla insan kapasitesini geliştirerek biyolojik sınırları aşma (*alteration*) olmak üzere üç temel kullanım amacının varlığından bahsedildiğini ifade etmiştir. Bu üç kullanım alanından ikinci ve üçüncüsünün insanın geleceği ve yaratılış anlayışı açısından İslâm hukuku boyutunun ele alınarak ortaya çıkarılması istenmektedir.

Genom alanında yapılan çalışmalardan kaynaklı meseleler, tek başına tıp, din, ahlâk ve hukuk gibi disiplinlerin sınırını aştığından yazar, konunun disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmasını önermektedir. Bu bağlamda İslâmî biyoetik de kendi içinde fıkıh, kelâm, tefsir, hadis, felsefe, ahlâk, tasavvuf gibi bilimlerin rengine boyalı olmakla beraber, yazarın sosyal bilimlerin yanında tıbbî antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerden de büyük oranda yararlanmayı tavsiye etmesi, meselenin çok boyutlu olduğunu göstermesi ve incelemenin de bu boyutlarıyla ele alınarak değerlendirilmesinin faydalı olması açısından önemlidir.

Bunlara ilaveten yazar, gen mühendisliği, biyoteknoloji ve nano teknolojinin güç birliğinden yararlanarak insanın sınırlarını aşma, acizliğini yok etme ve ölümsüzlüğe ulaşma arzusuyla insan ötesi (*transhumanizm*) bir geleceğin izinin sürüldüğü bir dünyada, insan olmanın anlamı ve insan kalmanın çareleri üzerinde olması gerekenden daha fazla imâl-i fikirde bulunulmasının aciliyetine dikkat çekmektedir. Bu

bağlamda genom araştırmalarının, insan sağlığı kapsamına dahil edilen ve sağlığı aşan uygulamaların sonuçlarının bireysel ve sosyal etkilerinin de fikhî açıdan ele alınmasını arzu etmektedir.

“Genoma Müdahaleyle İlgili Etik Tartışmalar” adlı birinci bölümde, insan genomuna müdahaleye ilişkin genelde dünya da özelde ise Kıta Avrupa’sında ahlakî tartışmaların iki ana ekseninde sürdüğü belirtilmektedir. İlk olarak, “Nerede düzenleme?” sorusuna cevap teşkil eden “somatik” veya “germ hattı” düzenlemeleri ayırımına odaklanmış olan tartışmalar iken, ikincisi ise, “Niçin düzenleme?” sorusundan hareketle, tedavi ve nleme ile geliştirme ve güçlendirme olmak üzere düzenlemelerin amacı etrafında şekillenmiştir. Somatik germ düzenlemeyle ilgili olarak klinikte kullanımına etik açıdan mşpet yaklaşılmasında, somatik hücrelerde yapılacak değişimin, DNA’sı düzenlenen hücreyle sınırlı kalması ve sonraki nesillere yönelik bir risk içermediği düşüncesi etkili olmuştur. Etik tartışmaların gerek tıbbî gerekse geliştirme amaçlı olsun daha çok germ hattı genom düzenleme etrafında yoğunlaştığını söyleyen yazar, bu iki tür genom düzenlemeyle ilgili etik tartışmaları ve ne sürülen argümanları bu bölümde ayrıntılarıyla ele alıp incelemiştir. 1990-2003 yılları arasında yürütülen insanın genomunun haritasını çıkarmayı amaçlayan insan genom projesinin etik, hukûkî ve sosyal etkilerini araştırmaya yönelik, “*Ethical, Legal and Social Implications Program*” gibi çalışma gruplarının kurulmuş olması, bu konunun endişeleri artıracak boyutta sonuçlarının olabileceğinin hissedilmesi açısından ayrıca önemi haiz bir durumdur.

Müellif, Batı’da gen teknolojilerinin kullanımına bakıştaki en temel farkın evrenin ve insanın Tanrı’nın iradesi ve tasarımı sonucu yaratıldığına inananlarla, kr bir tesadüf sonucu ortaya çıktığını kabul eden evrimciler arasındaki keskin sınırdan kaynaklandığını söylemektedir. Dolayısıyla da evrimcilerin “rastlantısallık” ve “doğal seleksiyon” görüşlerini, dinin “Allah’ın yaratması” ve “din” gerçekliğine karşı, insan türünü gen teknolojileriyle geliştirip dönüştürme, biyolojik evrimi teknolojik evrimle sürdürme ve ispatlama çabası olarak görmektedir. Bu görüşün, insanı, evrim ürünü, kusurlu ve düzeltilmesi gereken bir varlık olarak

düşündüğünü belirtmektedir. Salt bilimsel bir çalışma olmayan meselelerin bu şekilde tartışılarak yönlendirilmesinin arka planında inanç ve felsefi yaklaşımlara karşı durma olduğu anlaşılmaktadır.

“Genoma Müdahaleyle İlgili Fikhî Yaklaşımlar” adını taşıyan ikinci bölümde Görgülü, insan genom düzenleme tartışma ve uygulamalarıyla ilgili naslarda açık bir hüküm veya klasik dönemde müçtehitler tarafından yapılmış bir içtihat olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu konu, günümüzde “nevâzil” kapsamında değerlendirilen yeni bir mesele olarak görülmektedir. Naslarda ve fikh müdevvenâtında doğrudan bir bilgi bulunmasa da bu gibi güncel tıbbî-teknolojik meselelere fikh, yeni bir bakış açısı ortaya koyabilecek kabiliyet ve imkâna sahiptir. Hakkında kıyas edilebilecek bir nas veya tahriç edilebilecek kadim bir içtihat bulunmayan bu meselenin, fikhin “makâsıd,” “mesâlih” ve “kavâid” alanlarında ele alınarak incelenme imkânının mevcut olduğunu söylemektedir. Meselenin halledilmesinde öncekilerin usulünü takip etmeyi tercih eden müellif, fikhin tarifi içerisindeki “amel” kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de iyi, güzel, yararlı manasına gelen “sâlih” kelimesiyle nitelenmesinin tesadüfi olmadığını, insanın davranış kodunun ahlâkîliği ve ilâhî iradeye uygunluğunun gerekliliğini ortaya koyduğunu ifade ederek, insan genomuna müdahaleyle ilgili araştırma ve uygulamaların da bu açıdan değerlendirilmeye tabi tutulması gerektiğini söyleyerek fukahânın bakış açısının çerçevesini çizmeye katkı sunmuştur. Böylece yazar, meselenin anlaşılmasında ve çözümünde önemli parametrelere dikkat çekmektedir. İnsan genomuna müdahaleye, Katolik ve Ortodoks dünyanın “Tanrı rolü oynama” olarak anlayıp karşı çıktığını; Müslümanların ise Allah’ı yaratıcı, insanı da yaratılan olarak görüp bu çizgiler içerisinde konuya yönelik kabul ve retlerini belirlediklerini söylemektedir. Bu farklı yaklaşım neticesinde, insanın “Tanrı rolü oynama”sının ve “O’nun gibi yaratması”nın imkansızlığından dolayı Rabbine karşı boyun eğmesi gerektiği ve çevresine karşı da fitrata uygun muamele etmesinin istenmesi önemli bir tespittir.

Benzer şekilde fikhin odak noktasının tevhid olduğu ve fikhî meselelerin çözümünde fikh-tevhid ilişkisinin ayrılmazlığına dikkat çekil-

mektedir. Yazar, Müslüman bilim insanlarının konuya ilgisiz kalmadıklarını, insan genom çalışmaları konusunu fıkıh-tevhid ilişkisi düzleminde değerlendirdiklerini ifade etmiştir. Araştırmaların insan haysiyetini zedeleyecek durumlara yol açmaması ve İslâmî kurullarla çatışmaması gibi iki temel ilkeyi benimsediğini söylemiştir. Yine güvenlik ve etkinliği ispatlanmış olsa da dinin ilkelerine uymayan araştırmaların ahlâken de kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Bu konuya dînî açıdan bakılırken, “bilimin verilerinin tartışmasız doğru ve değişmez.” kabul edilip teslimiyetçi olunamayacağını diğer yandan Hristiyan teolojinin “Tanrı rolü üstlenme” aforizmasına benzer hepten dışlayıcı bir tavır almanın da doğru olmadığını vurgulamıştır. İnsan genomuna müdahale gibi, hakkında naslarda doğrudan bir hükmün olmadığı bir meseleye fikhî pencereden yaklaşırken ortaya konan hükümlerin dinin maksatlarıyla örtüşüp örtüşmediğinin belirlenmesinin önemli olduğu üzerinde durmuştur. Neticeyi, Şâtıbî'nin (öl. 790/1388) eşyanın bizzat kendisi değil sonuçları itibarıyla haram kılındığı düşüncesine istinaden fikhî hükmü incelenen bir meselenin etraflıca incelenmesi ve muhtemel sonuçlarının her açıdan değerlendirilmesi gerektiği yorumuyla bağlamıştır. Yazar bu çerçevede, genetik faktörlerin hastalığa neden olan faktörlerden biri olduğuna, ancak tek belirleyici olmadığı, zekada ise, durumun daha karmaşık olduğundan genlerin burada rolünün belirlenmesinin güçlüğüne vurgu yapmıştır. Yazarın meseleyi, Müslümanların inanç ve felsefe dünyasını şekillendiren tevhid-fıkıh çerçevesinde ele alma önerisi, yaratıcı ile kulu arasındaki mesafe ve ilişkinin bu konuyla ilgili olarak dengeli bir şekilde belirlenmesinin arzulanması açısından isabetlidir.

Yazarın, genoma müdahaleyle ilgili tartışmaların ahlâkî, dînî, sosyal ve hukûkî boyutlarıyla Batı'daki çok yönlü literatür zenginliği ile karşılaştırıldığında, İslâm dünyasındaki literatürün tatmin edici bir sınırdan olmadığını ve ülkemizde ise bu eserin ilk olduğunu ifade etmesi, bu konuda daha çok kafa yorulmasının gerekliliğini göstermektedir. Konuyla ilgili İslâm dünyasındaki literatür azlığı, bu çalışmayı önemli hale getirirken, vukûfiyeti açısından benzerleriyle mukayese edilmemesi dezavantajını oluşturmaktadır.

Yazar, genoma müdahaleyle ilgili fikhî yaklaşımının çerçevesini; insan olmanın anlamı, makâsîd doktrini, sedd-i zerâî', ihtiyat ilkesi, adalet düşüncesi, hak-sorumluluk bağlamı ve mahremiyetin korunması olarak belirlemiştir. Yine insan hayatının cenin aşamasında başlayıp ölüm sonrasında da devam eden hayat ve beden bütünlüğünün her türlü haksız fiilden korunması ve hürmeti vasfını ifade eden *ismet* kavramına atıfta bulunmuştur.

Yazar, insanın genomu ve genetik özellikleriyle birlikte mükemmel ve dokunulmaz olduğunu, mutluluğu ve saadeti için genetik olarak geliştirilmekten ziyade ahlâken, sosyal eşitlik, adalet ve hakkaniyet yönünden geliştirilmesini tavsiye etmektedir. Yani gen teknolojileriyle güç, zekâ ve yetenek gibi üstün niteliklere sahip “yapay insan” yerine, sevgi, dürüstlük, merhamet, sabır, yardımseverlik gibi erdemlerle donanımlı “kâmil insan” yetiştirmek için çaba harcanmasını önermektedir. Diğer disiplinlerle beraber fukahânın da bu şekilde içtihadî sonuca ulaşmalarının arzu edilmesi önemlidir.

Neticede eserde, insan genom çalışmalarının Batı’da etik, hukuk açısından ele alınma felsefeleri birinci bölüm içerisinde yansıtılmıştır. Konu, Müslüman dünyada ise tevhid-fıkıh zeminine oturtulmuş bir şekilde ikinci bölümde ele alınmıştır. Eser arka planıyla beraber fikhî yönden anlaşılması ve çözümü noktasında doyurucu veriye sahiptir. Sonuç olarak mesele, naslar açısından farklı yönlerden delillendirilerek tahlil edilmiş, insanlık için faydalı ve zararlı yönlerine temas edilmiştir. Aynı zamanda Batı ve İslâm dünyasında var olan zengin literatüre müracaat edilmiştir. Konuların anlatımında özenli bir dil kullanıldığı göze çarpmaktadır. Eser, bu konuda bilgi sahibi olmak ve araştırma yapmak isteyenlere hitap edecek nitelikte olup ülkemizde fikhî açıdan konuyu ele alan ilk kaynak olarak literatürde yerini almış bir eserdir.